

# EFOP-3.4.4-16-2017-00022 MTMI SZAKOK NÉPSZERŰSÍTÉSE A DUNAÚJVÁROSI EGYETEMEN ÉS VONZÁSKÖRZETÉBEN

## A TANÁRI ÉS A TANULÓI KOMMUNIKÁCIÓ TANÁR-DIÁK VISZONY

**SZÉCHENYI**  2020



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

Európai Unió  
Európai Szociális  
Alap



**BEFEKTETÉS A JÖVŐBE**

# TANÁRI KOMMUNIKÁCIÓ

- A lecke ismerteti a tanári kommunikáció hatékonyságát meghatározó – javító vagy rontó – tényezőket és azok jelentőségét.
- Empirikus kutatások alapján igazolható, hogy a külső megjelenés, a tanítási tevékenység során végzett mozgások, a kommunikáció verbális tartalmának szerveződése és az érzelmi üzeneteket közvetítő kommunikációs elemek egyaránt fontos tényezők a diákok számára, s meghatározzák a tanár sikerességét.
- A fegyelmezést a tanári kommunikációt integráns eleme.

# A HATÉKONY ÉS A KEVÉSBÉ HATÉKONY TANÁROK JELLEMZŐI

- Check (1986) olyan vizsgálatokat végzett, amelyek azt igyekeztek feltárni, hogy a diákok milyen jellemzők alapján különböztetik meg a hatékony tanárokat a nem hatékony tanároktól.
- 747 főiskolai hallgatóval, 104 érettségiző diákkal és 93 nyolcadik osztályos tanulóval folyt a vizsgálat.
- A különböző életkorokban alkalmazott kérdőíves felmérésekben a kérdések tartalma azonos volt, bizonyos megfogalmazásbeli változtatás mellett.
- A kutatás tanári kommunikációra vonatkozó eredményei alapján az alábbiakban összegezzük

# A HATÉKONY TANÁROK JELLEMZŐIRE ADOTT VÁLASZOK

- A tanár megjelenése:
  - Jelentős mértékben igényelték, hogy a tanár ápolts és jólöltözött legyen, s ezt a nőtanároknál fontosabbnak tartották, mint a férfi tanároknál.
  - Előadás közben kedvezőbbnek ítélték, ha a tanár helyváltoztató mozgásokat végez.
- A tanár tanórai kommunikációja:
  - A csak előadásra építő tanítási módszert kevésbé kedvelik.
  - Főként, az alacsonyabb életkorokban a vita sokkal népszerűbb.

- Ha azonban előadásról van szó, akkor sokkal jobban kedvelik minden életkorban a strukturált, vázlattal kísért előadást.
- Elvárják, hogy a tanár az előadás fontosabb körvonalait ismertesse. Inkább meghallgatnak egy strukturált, de monoton és kissé unalmas előadást, mint az olyat, ami szóvirágokkal van „telitűzdelve”.

- A következő igények merültek még fel:  
*„Velünk beszéljen, ne csak hozzánk.”*  
*„Értékes, naprakész információi legyenek.”*  
*„Képes legyen a tanulók szintjén kommunikálni.”* „
- Mondjon példákat a fogalmak szemléltetésére. *„Érzékelje, hol tartanak a diákjai a tanulási folyamatban.”*
- Előnyben részesült az, aki hatékonyan képes alkalmazni a humort, a viccet, és szellemes megjegyzései vannak.

# A TANÁR KAPCSOLATI, EMOCIONÁLIS VÁLASZAI

- A hatékony tanárok személyre szóló segítséget adnak a kötelező csoportos oktatáson kívül.
- Barátságosan közelednek tanulóikhoz, és őszintén érdeklődnek irántuk.
- Lelkesednek a tanítás és a tanítványok iránt.
- A tanulókat egyéniségként kezelik, nem pedig unalmas emberek csoportjaként.
- Kapcsolatkialakításukban érződik, nem felejtették el, hogy valaha ők is diákok voltak.
- Megalapozott, rendszerzett ismereteik vannak és a tudásukat képesek átadni.

# A KEVÉSBÉ HATÉKONY TANÁROK JELLEMZŐIRE ADOTT VÁLASZOK

- A tanár megjelenése:
  - Ápolatlan a külseje, hányaveti.
  - Úgy beszél, hogy majdnem ráfekszik az asztalra.
  - Bizarr megnyilatkozásai vannak.
- A tanár tanórai kommunikációja:
  - Unalmas, monoton.
  - Hosszú szüneteket tart előadás közben, és ismétlődő töltelékszavakat használ, amikor gondolkodik vagy zavarban van.
  - A táblának és nem a tanulóknak beszél.
  - Nem eléggé informált, összerendezetlen, elvont.



# A TANÁR KAPCSOLATI, EMOCIONÁLIS VÁLASZAI

- Nincs humorérzéke és nem tud lelkesedni.
- Gyakran használ cinikus megjegyzéseket és nevetségessé tesz tanulókat mások előtt.
- Gyakran használ profán kifejezéseket, kétértelmű sztorikat vagy szex-témájú humort.
- Érzéketlen a diákok szükségletei iránt.
- Magas lóról beszél.
- Az egész osztály előtt megszégyenít egyes tanulókat. (Szitó, 2001)

- A külső megjelenés, a tanítási tevékenység során végzett mozgások, a kommunikáció verbális tartalmának szerveződése és az érzelmi üzeneteket közvetítő kommunikációs elemek egyaránt fontos tényezők a diákok számára, s meghatározzák a tanár sikerességét.

# A FEGYELMEZÉS MINT A TANÁRI KOMMUNIKÁCIÓT MEGHATÁROZÓ EGYIK TÉNYEZŐ

- A fegyelmezés interakciós mintázatát vizsgálva Kounin 1970-ben 80 általános iskolai tanár óráját vette videóra, olyanokét, akik kiváló vagy eredménytelen fegyelmező hírében álltak.
- A hatékony osztályirányítás szempontjából a felvételek elemzése szerint a következő tanári tevékenységek voltak fontosak.

# A JÓL FEGYELMEZŐ TANÁR

- Kellően előkészítette a tanítási órák menetét, ennek következtében az órák rendkívül élénkek voltak, kevés időt kellett fordítani arra, hogy a tanulók átváltsanak az egyik tevékenységből a másikra.
- A tanulók figyelmét és érdeklődését azzal is ébren tartotta, hogy az egész csoporthoz szólt, és olyan kérdéseket intézett az osztályhoz, amely a gyermekek többsége számára érdekes problémát jelentett, az egyéni feladatok során pedig figyelembe vette a tanulók egyéni képességszintjét és szükségleteit.
- Rendszeresen pásztázta figyelmével az osztályt, ennek következtében folytonosan észlelte, mi történik.
- Amennyiben szükségessé vált, időben be tudott avatkozni, még mielőtt a rendbontás túl komollyá vált volna.

# A ROSSZUL FEGYELMEZŐ TANÁROKNÁL HIBÁI

- Rosszul időzítették a rendbontásra történő reagálásukat, s eközben a helyzet már súlyossá változott.
- Célponti hibákat követtek el; nem vettek észre minden rendetlenkedőt, illetve olyanokat is figyelmeztettek, akik nem voltak fegyelmezetlenek.
- Gyakran estek a túlreagálás hibájába, kiabáltak, hisztérikussá váltak, noha a helyzet éppen higgadtságot követelt volna meg.

# A FEGYELMEZETT ÓRA

- Láthatjuk, hogy ez a vizsgálati eredmény hallgatólagosan tartalmazza az óra levezetésének egy igen pergő menetét.
- Olyan koncentrált figyelmet és éberséget igényel, amely megelőző beavatkozásokat tesz lehetővé.
- Amennyiben az osztály irányításának problémáját e fenti interakciós mintázatok alapján kívánjuk értelmezni, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy ez a helyzet nem kedvez a kérdés várakozási ideje meghosszabbításának, nem segíti elő a divergens vagy értékelő kérdés növekedését, és a kutató-kérdező tanulói tevékenység kibontakozását sem.

# A FEGYELMEZÉS ÁRA

- Tulajdonképpen azzal ér el a tanár preventív beavatkozást, hogy olyan feszített programot ad, amiben ő döntően erőteljesen kontrollál azáltal, hogy aktív szerepet játszik.
- Ilyen feltételek mellett egyszerűen nem jut ideje a gyerekeknek rendbontó viselkedést produkálni.
- A jó fegyelmezés ára tehát a felgyorsult tempó, amelyet gyakran lehet tapasztalni, ha valaki megfigyeléseket végez az iskolai osztályokban.

- Azt is figyelembe kell venni, hogy a tanár a dicséreteivel és kritikáival alapvetően milyen kommunikációs klímát teremt az osztályban, milyen létszámú osztályok irányításáról van szó, és mennyire eltérő tudásszinttel rendelkező tanulók csoportosulnak egy-egy osztályban, milyen a végzett tevékenység kognitív színvonala.
- Tisztázandó az a kontextus, amelyben ezek a tanárok közötti különbségeket kimutathatók.



# FELADATOK

- Értékelje saját kommunikációját az alábbi szempontok alapján!
  1. Megfelelő hangerővel tudok beszélni, előadni?
  2. Megfelelő ilyenkor a légzésem?
  3. Tisztán, érthetően képezem a beszédhangokat?
  4. Megfelelő a beszédtempóm?
  5. Hangszínem, hangfekvésem, hanglejtésem megfelelő?
  6. Jól építem be előadásomba a szüneteket, s elég hatásosak azok?
  7. Szóhasználatom adekvát, a lényegét pontosan kifejező?
  8. Mondatépítésem, szóhasználatom változatos?
  9. Könnyedén beszélek mások előtt?
  10. Tisztában vagyok mimikámmal, gesztusaimmal?
  11. Elég természetes a mozgásom?
  12. Nyugodt az osztály előtti beszéd közben a testtartásom?
  13. Képes vagyok szemkontaktus felvételére?
  14. Tudom a tekintetem beszéd közben irányítani?
  15. A diákok visszajelzéseinek érzékelésére, dekódolására képes vagyok?
  16. Mimikám érzelmekkel telített és követi a gondolati tartalmat? (Gombocz, 1999)

# FELADAT

- Gondolja át, vannak-e kommunikációs nehézségei az iskolában?
- Kikkel tud nehezen kommunikálni, kikkel nem sikerül megtalálnia a hangot és miért? (Amennyiben tanít: pl. főnök, tanítványok, kollégák; amennyiben nem tanít: pl. saját tanárok, évfolyamtársak).

A tanári és a tanulói  
kommunikáció kapcsolata

# EGYIRÁNYÚ ÉS KÖLCSÖNÖS KOMMUNIKÁCIÓ

- A tanár-diák kapcsolatban a kommunikáció lehet egyirányú, vagy kölcsönös. (Szecsei - Tóth, 2005)
  - Az **egyirányú kommunikációnál** a közlő vagy közvetítő szerep a pedagógusé, a befogadó, recipiens szerep pedig a tanulóé. A „szereposztás” hat a tanuló aktivitására. Például a tanári előadás vagy magyarázat esetén a fő cél az információnyújtás, a közlés, a tájékoztatás.
  - A **kölcsönös kommunikációnál** a tanulók is közlők, a közlések megítélője, ösztönzője és segítője a pedagógus. Ez valósul meg például a tanórai feleleteknél. A kölcsönös kommunikáció lehet dialogikus (párbeszéd a tanár és a diákok között vagy párbeszéd két tanuló között), illetve csoportos (kis csoportban vagy osztálykeretek között). Itt a fő cél az aktivizálás.

- A pedagógus hatékony kommunikációval képes jó kapcsolatot kialakítani a diákokkal.
- Ez elősegíti, hogy a diákok szívesebben tanuljanak, hogy nyíltan beszéljenek gondolataikról, problémáikról, érzéseikről.
- A tanár segíti feltárni készségeiket, képességeiket, erősítheti az önértékelésüket és az önbecsülésüket.
- Feladat: Hospitálás során figyeljen meg egy tanulói feleletet! Mi jellemezte a tanár-diák kommunikációt a felelet során?

# A TANÁRI KOMMUNIKÁCIÓT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

- A tanár és a diák közötti kommunikációt jelentős mértékben meghatározza a tanár pedagógiai, nevelési filozófiája.
- A tanár nevelési filozófiát gyakran befolyásolja a saját iskolai szocializációs tapasztalata, vagyis az, ahogyan őt nevelték tanuló éve alatt.
- Jó esetben az elsajátított neveléstudományi ismeretei alapján saját filozófiát alakít ki, rosszabb esetben saját élményei alakítják filozófiáját.
- Külső tényezőként az iskola vezetői, az adott oktatási intézmény hagyományai, a különböző előírások, rendelkezések is hatással vannak a tanár kommunikációs kultúrájára.
- A nevelés történetét tanulmányozva megállapíthatjuk, hogy a XX. század reformpedagógiai irányzatai és alternatív iskolái egy új kommunikációs fordulatot eredményeztek.
- A gyermekközpontú pedagógia elterjedése a kommunikáció megváltozását is magával hozta a tanár-diák kapcsolatban

# HAGYOMÁNYOS ÉS REFORMPEDAGÓGIAI IRÁNYZATOK KOMMUNIKÁCIÓS JELLEMZŐI (ZRINSZKY, 2002)

	Hagyományos pedagógia	Reformpedagógiák
A kommunikáció fő irányultsága	nevelőtől a nevelt felé	kölcsönösség a nevelő vezető szerepének megtartásával vagy egyenlőségi alapon A neveltek egymás közti kommunikációja is fontos tényező
Tanár-diák kapcsolat	távolságtartó Inkább követelő vagy leereszkedő („atyai”)	közvetlen megértőbb, elfogadóbb, („baráti”)
Fő folyamatok az ismeretközpontú tárgyakban	tanári előadás, magyarázat → memorizálás → szöveg reprodukció → tanári teljesítmény megítélés	információk megszerzése- megszeresztetése → problémák felfedeztetése → megbeszélés → tudáspróba → értékelés
Domináns szociális viszonylat	páros kapcsolat — teljes tanulócsoport	munkacsoport – teljes tanulócsoport
Eszközök rangsora	tanári szó és írás, rajz, bemutatás tankönyv tanulók	tapasztalatok szerzésének előmozdítása dialógus szövegek

# A SZIMMETRIKUS TANÁR-DIÁK KAPCSOLATRENDSZER

- egymás személyiségjegyeinek tudomásul vétele,
- odafigyelés a másokra,
- kitartás, nyíltság,
- új kérdezési technikák,
- a lényegre koncentráló technikák,
- az ellenkezés vállalása, érvelés.
- a diák személyisége alakul, formálódik. Mérlegeli, értékeli a hatásokat, azonban ő is befolyásolja a tanárt, együttműködés jön létre közöttük.
- a tanár értékrendje, világszemlélete ugyan stabil, de toleránsan fogad más, lényegesen vagy csak kissé különböző szemléletet.



# A TANULÓK KOMMUNIKÁCIÓS VISELKEDÉSE

## GONDOLKODÓ ÉS PRODUKÁLÓ TANULÁS

- John Holt a következőképp írta le a tanulók kétféle jellegzetes magatartását: megkülönböztette a „gondolkodó” és a „produkáló” tanulást.
- **A gondolkodó stratégiát** alkalmazó tanuló gyakran szól, hogy nem ért valamit. Egyszerűen azért, mert folyamatosan ellenőrzi, hogy érti-e a dolgot.
- A nagymértékben **produkcióra törekvő** tanuló gyakrabban él a „találgass és figyelj” technikával: elkezd mondani valamit, közben erősen figyeli a tanár arcát, és a pedagógus visszajelzései alapján folytatja beszédét vagy folytatja egy másik úton

# „TÚLÉLÉSI STRATÉGIÁK” AZ OSZTÁLYBAN

- R. J. Martin az USA-ban vizsgálta a tanulók „túlélési stratégiáit”, melyek akkor lépnek működésbe, amikor a tanulók elidegenednek az iskolai élettől (azért, mert rendszeresen elbátortalanító üzeneteket vagy rossz osztályzatokat kapnak, esetleg túlzottan törekednek a sikerre).
- Ezeknek a stratégiáknak a kialakulása részben szervezeti, tantervi és módszertani okokra vezethető vissza, részben pedig arra, hogy a tanár a pályaszocializációja során milyen alapvető kapcsolatot tud kialakítani a gyermekkel egyénileg vagy a gyerekek csoportjával az oktatási környezetben.

# A TANULÓI KOMMUNIKATÍV VISELKEDÉS NÉHÁNY TÍPUSA

- **„A mintagyerek”**: azt játssza meg, mintha mindig erőfeszítéseket tenne a feladatok legjobb megoldása érdekében, s mintha mindig tudná a helyes választ, csak éppen zavarba jött, amikor felszólították felelni.
- **„Nem értem”**: ha először sikertelenül próbálkozik a válaszadással, kijelenti, hogy nem érti a kérdést. Így a tanár kénytelen kérdését olyan formában megismételni, hogy könnyebbé váljon a felelet.
- **Visszakérdezés**: az előbbtől az különbözteti meg, hogy a tanuló az értetlenség látszatát is elkerülve, érdeklődő kérdést tesz fel, ahelyett, hogy a tanári kérdésre válaszolna. Pl. „Nem tudom pontosan, hogy mit ért ez alatt tanárnő...” Ebbe a csapdába sok tanár könnyen beleesik.
- **Jóváhagyás kicsikarása**: A tanuló nem folytatja addig válaszát, míg a tanár az addig elmondottakat valamilyen módon nem ismeri el. Pl. úgy, hogy „rendben van”, „jól van”.
- **Csodálkozó nézés**: A tanuló furcsállóan néz a tanárra, úgy, mintha valamilyen nagy ostobaságot mondott volna. A tanár ettől zavarba jön.
- **Minimax stratégia**: A tanuló a feltett kérdésre nem ad egyenes választ. Mivel nem egyértelmű az álláspontja, így sohasem mondhatják azt, hogy rossz az érvelése.

# KOMMUNIKÁCIÓS GÁTAK, KÖZLÉSSOROMPÓK A TANÁR-DIÁK KOMMUNIKÁCIÓBAN

- A tanár-diák kommunikációban gyakran ún. kommunikációs gátak, közléssorompók figyelhetők meg, amelyek megakasztják a tanuló közléseit, lelassítják, vagy teljesen lehetetlenné teszik a kétirányú kommunikációt. (Gordon, 1994)
- A gátak hatásainak megértéséhez be kell látnunk, hogy amit mondunk, általában többféle értelmet hordoz.
- A tanuló ezeket a rejtett üzeneteket olvassa ki a kommunikációból.

# KOMMUNIKÁCIÓS GÁTAK

- **Parancsolás, utasítás, irányítás.** Például: „Hagyd abba a kifogások keresését és oldd meg a feladatot!”
- **Figyelmeztetés, fenyegetés.** Például: „Ha le akarsz vizsgázni, jobb lenne végre elkezdni a tanulást!”
- **Prédikálás, megleckéztetés.** Például: „Az a dolgod, hogy figyelj az órán. A családi problémáidat otthon kellene hagynod!”
- **Tanácsok, javaslatok vagy megoldások ajánlása.** Például: „Az lenne a megoldás, ha jó időbeosztást készítenél, akkor meg tudnád tanulni az anyagot a dolgozatírásig.”
- **Kioktatás, logikus érvelés.** Például: „Ne felejtse el, hogy már csak két hét van hátra a záró dolgozat leadásáig.”
- **Bírálat, kritizálás, helytelenítés, hibáztatás.** Például: „Te egyszerűen csak lusta vagy, ezért nem akarsz elvégezni ezt a feladatot.”
- **Szidás, megbélyegzés, címkézés.** Például: „Úgy viselkedsz, mint egy óvodás, nem pedig úgy, mint középiskolás”.

# TOVÁBBI KOMMUNIKÁCIÓS GÁTAK

- **Értelmezés, elemzés, megállapítás.** Például: „Csak ki akarsz bújni a dolgozatírás alól.”
- **Dicséret, egyetértés, pozitív viselkedés** (a dicséret zavarba hozhatja a befelé forduló személyiséget). Például: „Tényleg nagyon ügyes vagy. Biztosan kitalálsz, hogyan lehetne ezt valahogy megcsinálni.”
- **Biztatás, rokonszenv, vigasztalás, támogatás.** Például: „Nem csak te vagy ezzel így, én is hasonlóan éreztem, amikor nehéz feladat volt. Lásd csak neki, majd bejössz.” (Itt a problémák elkendőzését, hátrítását jelentheti ez a megnyilvánulás. Nem arra kíváncsi az egyén, hogy más mit érzett, hanem a saját problémáit szeretné elmondani).
- **Kérdezgetés, vallatás, faggatózás.** Például: „Hol voltál eddig?” „Miért nem készítettél el a házi feladatot?”
- **Visszavonulás, kizökentés, gúnyolódás, humorizálás.** Például: „Beszéljünk kellemesebb témáról.” „Most nincs erre idő.” „Térjünk vissza a feladatra.” „Úgy tűnik, bal lábbal keltél ma fel.” (Szecsei - Tóth, 2005)

# PÉLDA

- Például: „Szerintem másként alakult volna a dolog, ha pontosabb lettél volna...”
- Ez a kijelentés értelmezhető így is:
  - „Te vagy a hibás.”
  - „Te rontottad el.”
  - „Pontatlan vagy.”

# GORDON: HATÉKONY TANÁRI KOMMUNIKÁCIÓ

- Gordon szerint a tanárnak az **elfogadás** nyelvén kell szólnia a tanulóhoz.
- Elfogadását kifejezheti szavak nélkül (gesztusaival, testtartásával, arckifejezésével), de úgy is, ha nem avatkozik bele a tanuló által végzett tevékenységbe, hagyva, hogy megélje a hibázás lehetőségét vagy az önálló alkotás örömét.
- Támogathatja passzív figyelmével, csendben meghallgatva a tanulót, és szavakkal is közölheti, megerősítheti, hogy érdeklődéssel figyeli, amit mond.
- Gordon „**hívogatóknak**” nevezi azokat a szavakat, mondatokat, amelyek további közlésre serkentik a tanulót: például „Értem.”, „Tényleg?”, „Érdekes.”, „Ne mondd!”, „Érdekelne, mit gondolsz!”.
- A tanár próbálja meg aktív odafigyeléssel, értő figyelemmel megérteni azt, hogy mit érez a másik.



# TE- ÉS ÉN- ÜZENETEK

- Gordon felhívja a figyelmet arra, hogy közléseinket gyakran ún. „**te-üzenetek**” formájában továbbítjuk, vagyis a „te” lesz a közlés alanya: „*Azonnal fejezd be!*”, „*Szégyelld magad!*”, „*Lusta vagy!*”. Ezek a „te-üzenetek” fokozzák a tanuló ellenállását, rombolják énképét.
- Gordon sokkal hatékonyabbnak tartja azt a módot, amikor „**én-üzenetek**” formájában közöljük mondanivalónkat, amikor a mondat alanya az „én” lesz, ezzel nyomatékosítva, hogy szeretném megértetni a másikkal, mit váltott ki bennem a viselkedése: „*Nagyon zavar, hogy beszélgettek a magyarázatom közben.*”

# FELADAT

- Gondolkodjon el azon, hogy milyen kommunikációs gátakkal találkozott tanárként, illetve tanulóként az iskolában.
- Milyen hatással voltak ezek a kommunikációs gátak a tanár-diák kapcsolatra?

# KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

**SZÉCHENYI**  2020



MAGYARORSZÁG  
KORMÁNYA

Európai Unió  
Európai Szociális  
Alap



**BEFEKTETÉS A JÖVŐBE**